

УДК 004:316.774

Єрко Галина Іванівна,
викладач суспільних дисциплін, старший викладач Луцького педагогічного коледжу

ВИТОКИ, ОЗНАКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті аналізуються концепції постіндустріального суспільства, основні фази його розвитку та складові елементи інформаційного соціуму. Головна увага зосереджена на питаннях переходу України до інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, перспективи розвитку, концепція.

В статье анализируются концепции постиндустриального общества, основные фазы его развития и составляющие элементы информационного социума. Главное внимание сконцентрировано на вопросах перехода Украины к информационному обществу.

Ключевые слова: информационное общество, постиндустриальное общество, перспективы развития, концепция.

The concepts of the post-industrial society, the main stages of its development and the basic elements of the informative society are analyzed in the article. The main attention is paid to the questions of the transformation of Ukraine into the informative society.

Key words: informative society, postindustrial'noe society, prospects of development, conception.

XX століття стало епохою занепаду індустріальної цивілізації, кризою породженої нею наукової парадигми та одночасно періодом зародження принципово нового, постіндустріального суспільства, домінування якого відбудеться, найвірогідніше, у середині XXI століття.

Трансформується сучасний світ, а разом з ним трансформується й роль людини в ньому. Виходячи з цього становлення нового суспільства “є результатом повільної еволюції, в ході якої технологічний і господарський прогрес втілюється не стільки в

нарощуванні обсягу вироблених благ, скільки у зміні ставлення людини до самої себе та свого місця в оточуючому світі” [3, с. 25]. Така еволюція людини проходить під тиском необхідності – у знаннях, професійних навичках, саморозвитку тощо.

Концепція постіндустріального суспільства як загальносоціологічна та філософська теорія розвитку досить глибоко розроблена зарубіжними, дослідниками серед яких: Д. Белл, Дж. Гелбрейт, Е. Тоффлер, М. Кастельс. Саме вони визначають постіндустріальне суспільство як “цивілізацію послуг”.

Соціум, який називають постіндустріальним (чи інформаційним), складається, на думку засновників відповідної концепції, там і тоді, де і коли прогрес суспільства перестає бути пов’язаним з епізодичними досягненнями експериментальної науки й ґрунтується на розвитку теоретичного знання.

Джордж Томпсон у книзі “Передбачення майбутнього” припускає, що найбільш точний аналог сьогоdnішнього дня – не індустріальна революція, а “виникнення сільського господарства в неоліті”. Кеннет Болдінг стверджує, що сьогоdnення – це поворотний момент у людській історії. Теперішній час – грань, що проходить по центру людської історії.

Елвін Тоффлер умовно поділив суспільство за останні 50 тисяч років на відрізки часу, кожен з яких дорівнює приблизно 62 роки. Учений визначив близько 800 таких відрізків. “З них 650 людина провела у печерах. Лише за останні 70 таких відрізків, завдяки писемності, стало можливим ефективне спілкування поколінь. За останні шість проміжків більшість людей отримали друковане слово. За чотири – люди навчилися вимірювати час, а за два – з’явився той, хто використав електричний мотор. І приголомшуюча кількість матеріальних благ, якими ми користуємося сьогоdnі, була створена за останній, восьмисотий, відрізок життя” [6, с. 30].

Метою нашої розвідки є аналіз процесу становлення інформаційного суспільства та його впливу на формування нових соціальних процесів.

Одним із критеріїв переходу суспільства до постіндустріальної і далі до інформаційної стадії може слугувати частка населення, що зайняте у сфері послуг:

– якщо в суспільстві більше 50% населення працює у сфері послуг – наступила постіндустріальна фаза його розвитку;

– якщо в суспільстві більше 50% населення зайняте у сфері інформаційно-інтелектуальних послуг, суспільство стало інформаційним [4, с. 30–31].

Історія розвитку інформації збігається з історією створення та удосконалення знакових систем і техніки створення знаків.

Основними фазами інформаційного розвитку є:

1. Мовна фаза: мова – відображення розумових процесів. Культура мови відображає розвиток людини.

2. Писемна фаза. Вона допомогла вирішити проблему збереження інформації, з'явилась можливість забезпечити зв'язок миттєвого з майбутнім. Писемність відкриває суспільство як цивілізацію, тобто дає можливість оперувати соціальною семантичною інформацією поза прямим контактом.

3. Книжкова фаза: з'явилися можливості забезпечити збереження авторства, інтелектуальної власності, суттєво більш масовий і оперативний обмін інформацією. Комунікаційні процеси в цілому визначають соціальну природу людини.

4. Комп'ютерна фаза – новий непаперовий етап у розвитку соціальних комунікацій. Папір потрібен лише для відтворення візуально оформлених документів. Роль переробки, збереження, систематизації інформації, а також передачу її на більші відстані взяла на себе техніка.

Інформаційний ресурс виробляється в інформаційній сфері суспільства до якої належать наука, освіта, система управління, зв'язку, а також машинно-інформаційна мережа. Вже зараз інформаційна сфера розвинених країн поглинає більше 60% трудових ресурсів. Аналогічна картина спостерігається і в найбільш розвинених країнах Західної Європи, де в інформаційній сфері працює 70-75% фахівців. Саме інформаційна сфера стає, таким чином, одним із вирішальних чинників у подальшому русі на шляху інтелектуалізації суспільного виробництва [4, с. 37].

У процесі опитування студентів Луцького педагогічного коледжу було поставлено таке питання: “Чи має Україна перспективи переходу до інформаційного суспільства?”. 61% респондентів визначає, що Україна має шанси, але існують великі труднощі, які потрібно подолати. 37% переконані в найближчій перспективі, а 2% опитуваних не змогли відповісти на запитання.

На думку багатьох дослідників, процес інформатизації повинен містити в собі три діалектично взаємозалежних процеси:

– медіатизацію – процес удосконалення засобів збору, збереження і поширення інформації;

– комп'ютеризацію – процес удосконалювання засобів пошуку й обробки інформації;

– інтелектуалізацію – процес розвитку здібностей людей до сприйняття і породження інформації (знання), тобто процес під-

вищення інтелектуального потенціалу суспільства, включаючи використання засобів штучного інтелекту. Масова інформатизація суспільства неможлива без ЕОМ з інтелектуальним (тобто дружнім до людини) інтерфейсом.

Фахівцями зазначається, що соціальна інформатизація часто розуміється тільки як розвиток інформаційно-комунікативних процесів у суспільстві на базі новітньої комп'ютерної і телекомунікаційної техніки. Насправді, інформатизацію суспільства треба трактувати як розвиток, якісне удосконалювання, радикальне посилення за допомогою сучасних інформаційно-технологічних засобів когнітивних соціальних структур і процесів. Для підвищення творчого потенціалу особистості інформатизація повинна бути пов'язана з процесами соціальної інтелектуалізації.

Дані опитування свідчать, що поняття інформаційного суспільства, на думку 87% респондентів, включає у себе лише комп'ютеризацію, 10% пов'язали це визначення з сферою послуг і тільки 3% віднесли обидва вказані показники до цього поняття. Усе це говорить про низьку інформованість студентів, небажання (або обмаль часу) розширювати свої знання. Таке спрощене розуміння трансформаційних процесів в Україні навряд чи сприятиме швидкому переходу до інформаційної демократії.

На початку останньої декади минулого десятиліття російський філософ А. І. Ракітов [5, с. 179], аналізуючи зростання ролі та якості інформації у сучасному суспільстві, виділив такі необхідні елементи інформаційного соціуму:

- кожен індивід, група осіб, підприємство чи організація у будь-якій точці країни й у будь-який час можуть одержати за відповідну плату чи безкоштовно на основі автоматизованого доступу і систем зв'язку будь-яку інформацію і знання, що необхідні для їхньої життєдіяльності і вирішення особистих і соціально значимих задач;

- у суспільстві виробляється, функціонує і доступна будь-якому індивіду, групі чи організації сучасна інформаційна технологія;

- є розвинуті інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, що необхідний для підтримки науково-технологічного і соціально-історичного прогресу, що постійно прискорюється;

- відбувається процес прискореної автоматизації й роботизації всіх сфер і галузей виробництва та управління;

- відбуваються радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких є розширення сфери інформаційної діяльності і послуг.

Таким чином, саме сфера послуг та доступ до інформації виступають ключовими аспектами становлення нового суспільства, а з іншого боку, їхній власний розвиток і став основою для формування нової теорії соціального прогресу.

Проблемами постіндустріального суспільства займався американський соціолог Деніел Белл [1, с. 210–212], який узагальнюючи це поняття, звів його до таких ключових моментів:

- економічна діянка: перехід від товаровиробничої до обслуговуючої економіки;

- поділ населення за родом занять: перевага професійно-технічному класу;

- осьовий принцип: провідна суспільна роль теоретичного знання як джерела нововведень і політичних формулювань;

- орієнтація на майбутнє: контроль технології і технологічної оцінки;

- ухвалення рішень: створення нової “інтелектуальної технології”.

Це визначення суспільства нового типу дало поштовх науковій громадськості з розвитком новітніх інформаційних і комунікаційних технологій більш ретельно розглядати саме інформаційні чинники становлення майбутнього. Це усвідомив і сам Д. Белл, який дещо пізніше почав активно використовувати термін “інформаційне суспільство”. Саме Деніел Белл сьогодні вважається одним із основоположників концепції “інформаційного суспільства”. Він одним з перших виділив його характерні ознаки. Учений визначає сутність нового суспільства через зміни, що відбуваються в суспільстві сьогодення, тим самим виділяючи і підкреслюючи саме ті ознаки, які будуть відрізняти “післяреволюційне” суспільство від сучасного [2, с. 301].

Таким чином, основною ознакою інформаційного суспільства виступає інформація і поява великої кількості служб, що її обслуговують, використовують, розповсюджують та ін. Усі наступні ознаки характеризуються тим, що в суспільстві цього типу домінують ґрунтовні теоретичні знання, змінюється розуміння самої системи суспільного виробництва, зріст обсягів та якості послуг, що надаються, а також стрімке протікання усіх процесів, що з цим пов’язані.

Перехід до інформаційного суспільства, перш за все, полягає в загальнодержавному процесі інформатизації, що включає підпроцеси комп’ютеризації (тобто комп’ютерного забезпечення суспільства та держави), медіатизації (зростання якості інформації й інформативна спрямованість суспільного розвитку) та

інтелектуалізації (зростання ролі і можливостей для розвитку інтелекту).

Держава, своєю чергою, в інформаційному суспільстві дещо змінює власний статус, але не зникає, хоча в той же час, навряд чи в ньому буде можлива суто національна держава. Саме держава повинна взяти на себе роль керманича в інформаційному суспільстві, розробляти правила та моделі ефективної суспільної комунікації. Державні кордони в інформаційному суспільстві стираються завдяки розвитку комунікацій та поширенню новітніх технологій, тому відходить на задній план контролююча функція держави, що є цілком об'єктивною обставиною, оскільки величезні потоки інформації просто неможливо взяти під контроль.

Важливе місце посідає в багатьох концепціях інформаційної демократії й Інтернет. Як його адепти, так і завзяті супротивники зараз сходяться на тому, що крім величезних плюсів, що він несе, також породжується маса нових проблем соціопсихологічного, культурного, морального ґатунку. Але вже зрозуміло, що всі ці проблеми можна вирішити, крім того – їх потрібно вирішувати негайно. Уже є досвід у розвинутих країн, який Україна може перейняти і позитивно використати. Саме у цій сфері і потрібна чітка позиція держави та міжнародних організацій з метою вирішення означених питань. Багато в чому зараз Глобальна Мережа розвивається стихійно, незалежно від численних потреб демократії, але задля ефективного розвитку цієї складової майбутньої цивілізації вказаний процес потребує упорядкування, що лежить у межах компетенції всіх учасників інформаційних відносин.

Основою українського шляху формування інформативної політичної культури суспільства повинні бути:

- інформатизація всієї системи загальної і фахової освіти – від дитячого садка до закінчення вищої школи і наступних форм підготовки й перепідготовки фахівців; підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик людського потенціалу;

- формування та розвиток індустрії інформаційних і комунікаційних послуг, у тому числі домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача;

- забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, що відповідають українським культурно-історичним традиціям, у тому числі організація могутнього україномовного сектору в Інтернет.

Рух цим шляхом, особливо на перших етапах, вимагає широкої суспільної підтримки, глибокого усвідомлення цілей перехо-

ду до інформаційного суспільства і політичних, економічних, соціальних та культурних переваг, що надає населенню життя в інформаційному світі. Для цієї підтримки повинні бути скоординовані зусилля багатьох фахівців у сфері формування вигляду громадянина інформаційного світу, моделі його життєдіяльності. Ця підтримка повинна одержати найширше пропагандистське забезпечення в усіх друкованих і електронних ЗМІ, усіх громадських рухів та організацій, що зможе забезпечити якісний перехід до суспільства нового типу і соціального прогресу.

Література

1. Белл Даниэл. Грядущее постиндустриальное общество: опыт соц. прогнозирования / Д. Белл; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцев. – М. : Академия, 1999. – 351 с.
2. Белл Даниэл. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Под ред. П. С. Гурьевича. – М. : Прогресс, 1986. – 330 с.
3. Иноземцев В. Л. Расколота́я цивилизация: Наличествующие предпосылки и возможные последствия политэкономической революции / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia-Наука, 1999. – 463 с.
4. Иноземцев В. Л. Технологический прогресс и социальная поляризация в XXI столетии / В. Л. Иноземцев // Полис. – № 6. – 2000. – С. 28–39.
5. Ракитов А. И. Философия компьютерной революции / Л. И. Ракитов. – М. : Политиздат, 1991. – 287 с.
6. Тоффлер Е. Третья хвиля / Е. Тоффлер; пер. з англ. А. Єви. – К. : Всесвіт, 2000. – 453 с.